DOSSIER *krimp* met een Europese *twist*

KRIMP

als een bevrijdend NEE

tegen de SYSTEMATISCHE ROOFBOUW

> op de zorg

>op de natuur

Hieronder zetten we eerst de algemene wereldwijde denklijn van het drievoudige krimpconcept nog eens op een rijtje.

3D-KRIMP

Zo zijn natuur, zorg en economie in één omvattende beweging te redden

1>Krimp van de omvang van de bevolking

2>Krimp van een door winstmaximalisering gedomineerde economie

3-I>Versnelde krimp van bodemoppervlakte dat nu ten prooi valt aan steeds verdere commerciële uitbating, inclusief de krimp en tenslotte het verbod op en vernietiging van bijbehorende technische infrastructuur
en vice versa dus ook de
3-II>versnelde groei van de ontwikkeling van de natuur; en dan met name van waardevol bodemleven in maritieme milieus boven en onder water

1>Demografische krimp als onvermijdelijke en onontbeerlijke sleutel voor het welzijn van natuur en mens

De prognoses voor de ontwikkeling van de omvang van de wereldbevolking voor de rest van de eeuw behelzen aanvankelijk nog groei die vóór het eind van de eeuw terug knikt naar krimp. En wat zijn dan de oorzaken van de krimp en de vergrijzing? De daling van het gemiddelde aantal geboortes per vrouw - het zogeheten kindertal - zet door, óók in Afrika, waar de omvang van de bevolking voorlopig nog wel enkele decennia zal groeien, maar niet veel later onherroepelijk gaat krimpen dankzij betere scholing van vrouwen in combinatie met de trek naar de stad - beide ontwikkelingen versterken de verdere geboortebeperking. Er zijn zelfs aanwijzingen dat het omslagpunt beduidend dichterbij 2050 dan 2100 zou kunnen komen te liggen**[1]** . En niet alleen dáár - het is een ontwikkeling zich over de hele aardbol doorzet, ongeacht specifieke regionale culturele contexten en daarmee onmiskenbaar universele trekken vertoont. Opvallend in dit verband is de onmacht van de politieke heersers van onze planeet om met speciale stimuleringsprogramma's het kindertal op te krikken, of zij nu Macron, Orban of Xi heten. We kunnen vooralsnog met een gerust hart uitgaan van een zekere mate van gelukkige onvermijdelijkheid van deze krimp, waarvan de mogelijk nadelige economische gevolgen op korte termijn - zoals tekorten aan arbeidskrachten, koopkracht e.d. – vaak uiteindelijk juist heel voordelig kunnenuitpakken. Want wat voor het Kapitaal puur verlies betekent, kan voor een volkshuishouding die niet louter op meer en groei gericht is tot ongekende verbeteringen leiden op een breder vlak en tot grotere diepte stekend. Willen we de potentiële vruchten van de krimp kunnen plukken , dan hebben we simultaan met allerhande inspanningen op duurzaamheidsvlak ook een wereldwijde strategie nodig om het Kapitaal in zijn hok terug te krijgen om daarmee tegelijk forse stappen te kunnen zetten op het gebied van sociale en economische gelijkheid. Kunnen we een begin van zo'n strategie vinden bij Charles Piketty, die gedoodverfde Marx van de 21e eeuw?

2>Sociale wereldwijde gelijkheid als actief te bevechten conditio sine qua non

Sociale ongelijkheid leidt concurrentiedrang, funest voor de cohesie van de samenleving, en - minstens zo kwalijk - tot consumptieverslaving, funest voor het klimaat en de natuur. Daarom is het essentieel een goed doordachte strategie voor wereldwijde gelijkheid te ontwikkelen die op de lange termijn dusdanige effecten kan sorteren waarbij wereldwijd gezien de levensstandaard voor het armere deel van de bevolking van de planeet door kan blijven groeien tot het gemiddelde in het westen en in het westen de levensstandaard op peil kan blijven door de economische verschillen radicaal te verminderen. Bij verder voortgaande productiviteitsgroei is dat heel wel haalbaar evenals zelfs een werkweek van 25 uur nog in deze eeuw mede door de verschillen in inkomsten -en vermogen met fiscale middelen af te vlakken – zie daar de hoofdgedachte in het ***Global Justice Report*** van Piketty's in Parijs gevestigde ***World Inequality Lab*** [**2**] . Over de effectiviteit van de inzet van de door hem bepleite fiscale regelingen kunnen we de nodige twijfels hebben, maar de hoofdgedachte van het hele denkbouwwerk is zondermeer sterk. Verdere daling van het aantal werkuren van de werkweek tot 25 biedt de nodige extra benodigde ruimte voor zorg, opvoeding, onderwijs en andere reproductieve taken alsook ruimte voor een rechtvaardiger verdeling van dat werk tussen man en vrouw en werkt als rem op verdere expansie van co2-uitstoot en andere natuur- en milieubelastende activiteiten uitermate effectief èn uitermate haalbaar is gezien toch de langlopende trend tot arbeidstijdsverkorting die tegen alle pogingen de laatste decennia tot arbeidsverlenging ' toch gewoon' is doorgegaan en daarom nog wel verder zal doorgaan . Als we vervolgens daarnaast ook nog eens serieus werk gaan maken van het gericht inzetten op de ecologische en sociale 'terugverdien-potenties' die een verder doorzettende demografische krimp in petto heeft - waarover in de volgende paragraaf meer - dan kan het totale plaatje er op termijn nog veel gunstiger gaan uitzien.

3I+II>Demografische en economische krimp in combinatie met versterking van de natuur als een soort 'terugverdienen' van een totaal andere orde

Een zinvol begrip zou in dit verband op heel praktisch concreet niveau de term *het terugverdieneffect van de krimp* kunnen zijn: economisch, ruimtelijk, sociaal, demografisch, logistiek, planmatig. Laten we dat lijstje eens bekijken en wegen als eerste vingeroefeningen voor de - nu vooralsnog linker - hand. Terugverdienen kan gebeuren door te bezuinigingen op onderhoudskosten die niet meer hoeven worden gemaakt als het bouwwerk, de installatie , het netwerk, de landerij, de polder, de stad in kwestie niet langer gebruikt en onderhouden hoeft te worden.

Vooruitlopend op te verwachten demografische krimp kan bijvoorbeeld in delen van Europa de nu nog niet direct door krimp getroffen zullen worden ,maar op termijn wèl en waar bovendien ook heel goed nu al te bepalen is - *bijvoorbeeld* - welke zones in een nog iets verder liggende toekomst door toenemend waterbezwaar nog maar moeilijk voor bewoning in aanmerking zouden kunnen komen, kan en moet nu al een serieus plan gemaakt worden van fase- en zône-gewijze ontkoppelingen – van een enkel riool tot en met de sloop van de bebouwing van complete stadsdelen, eventueel flexibel aan te passen door de nodige tussentijdse her-koppelingen in geval van wisselingen in tempo, en doses en omvang. Gaandeweg dergelijke ontkoppelingsprojecten kunnen bovendien in de loop der tijd gemaakte 'beginnersfouten' gecorrigeerd worden en zelfs compleet omgegooid worden om tot logistiek beter doordachte netwerken te komen.

Nederland als waterland is het land waarop dergelijke scenario's dankzij een goed uitgekiende - met name water - infrastructuur als geen ander van toepassing zijn. Als we bovendien op langere termijn in een zelfde of soortgelijke trant durven door te denken kunnen we tot de conclusie komen dat de gunstige economische kous van de demografische krimp nog lang niet af hoeft te zijn.
Denk dan in dit verband bijvoorbeeld alleen maar wat de krimp van de enorme aantallen mensen aan goeds kan gaan betekenen het oog op de gunstige effecten op de natuur, op het afremmen van de klimaatverandering, op het voorkómen van rampen, op het verantwoord kunnen nalaten van steeds duurder wordende waterstaatkundige ingrepen omdat demografische krimp verdere uitbreiding van woningbouw in waterstaatkundig precaire gebieden overbodig maakte.
De ruimtelijke effecten van demografische krimpprocessen zijn in hun veelvoudig- en -vuldigheid niet te onderschatten en niet alleen de ruimtelijke. De ruimte die dankzij demografische krimp voortaan niet meer geclaimd wordt voor bepaalde bestemmingen kan anders ingezet worden. Allereerst door ***niet*** ingezet te worden - zo ontstaat de rust om reflectie in veranderingsprocessen de nodige ruimte te geven, de nodige tussentijd, in de woorden van conceptueel stedenbouwkundige Jan de Graaf. Daarbij is 'niets doen' ook een uiterst serieuze, eigenstandige keuzemogelijkheid. Waar de homo sapiens eindelijk wijs wordt door niets te doen, herneemt de natuur zijn rechten. Ecologie herkrijgt haar eigen dynamiek. Sociale dynamiek herontdekt zijn eigen roep en ritme. Cultuur, ooit door Marx stiefmoederlijk betiteld als 'tweede natuur', inmiddels uit zijn heemschuttersjachtopzienerschap bevrijd, mag zich dan eindelijk ontpoppen als Grote Boodschapper tussen allen en overal.
Wie goed oplet, vindt ook *nu* al tal van hoopgevende culturele en demografische kruisbestuivingen, bijvoorbeeld op het vlak van samenleven en -wonen, van levensloopbestendig wonen tm meeroudergezin en soortgelijke samenlevings- en opvoedverbanden waarbij naast biologische stamverwantschap ook keuzeverwantschap op ziels- en geestverwantschap en op sexuele voorkeuren een rol mogen spelen. Goethe, Malthus, Darwin, Kropotkin, Freud stonden en staan er bij en keken en kijken er naar. *bien étonnées de se trouver ensemble…*

En dan gaan we hier nu verder met de

>*De drievoudige Europese ‘ draai’:*

a> zorgzaam, b> duurzaam gericht autark met name tbv herstel en redding van de bio- en aquacratische netwerken, > én c> ruimte voor wederzijdse herkenning van de SCHOK-ERVARING tussen de kantelingen van de PARADIGMATA en de geschiedenis van het TOEKOMSTVISIOEN in al zijn varianten, dimensies en tegenstrijdigheden

a>Zorg wordt [weer] de primaire verantwoordelijkheid van democratisch transparant openbaar bestuur

Zorgzaam - dat is het epitheton dat Europa allereerst verdient. Juist *niet* ‘verdiend’ gezien het feit dat dat het Avondland zélf in de 20e eeuw tot twee keer toe de wereldoorlogsbrandstichter was . Maar tegelijk juist *wel* ‘verdiend’ , omdat de tweespalt waar de straf op uitdraaide wel een heel snijdend wrede wraak was, een geniepig staaltje vileine dialectiek der geschiedenis, geboren uit een schisma, met de verdeling van het Avondland tussen een oostelijk deel dat toegewezen werd aan de Sovjet Unie en een westelijk waar de USA zo goed als soeverein opereerden. Het tijdens de Koude Oorlog in de westerse propaganda zo populaire thema van de dreiging van het communisme had tot gevolg dat het sociale gehalte van het politieke beleid in West Europa voldoende op peil moest blijven en waar nodig moest verbeteren, anders, als dat niet het geval zou zijn, zouden communistische partijen daar al te gemakkelijk van kunnen profiteren. Twee sleutellanden in zes landen van EGKS en later EEG, Frankrijk en Italië, herbergden namelijk flink uit de kluiten gewassen communistische partijen. Met het Amerikaanse Marshall-steuntje in de rug en tegelijk voort getrokken door een gunstige lange golf in de economische conjunctuur konden de West-Europese zich zo’n sociaal gezicht lage tijd ruimschoots permitteren. Zo kon aan beide zijden van het IJzeren Gordijn de Verzorgingsstaat ontluiken, van de wieg tot het graf. In het communistische oosten stond daarbij de gelijkheid centraal, ook tussen man én man, maar wist men zich door ‘De Partij’ immer en overal beklemmend *bespitzeld,* in het westen stond de welvaart centraal met in de loop der tijd vooral de steeds groter wordende inkomensverschillen, waarbij slechts zeer weinigen aan de race van het consumptiedwang wisten te ontkomen.

Vrijwel onmiddellijk na de Val van Berlijnse Muur [1989] en de Sovjet Unie [1991] werd de aanval op de Verzorgingsstaat ingezet in een geconcerteerde actie van USA en BRD, om te beginnen in het oosten. De USA begonnen met hun geraffineerde shocktherapie de landen van het voormalige Warschaupact te bestoken, een ‘therapie’ of beter een strategie meteen prominente rol voor de CIA met *regime change* als doel ,in de twee decennia daarvóór met succes uitgetest in Latijns Amerika tegen landen die te zeer uit de pas van IMF en Wereldbank liepen - wie zei daar Chili en diens vermoorde leider Allende?

Het blijft heel merkwaardig dat men lange tijd in de USA en West Europa het idee had dat voor *Midden- en Oost Europa* na de wonderbaarlijke implosie van de Sovjet-Unie en diens ‘satellietstaten’ een waar Walhalla was aangebroken, politiek-democratisch en al helemaal economisch. Natuurlijk, na de Val van de Muur was het hier door de meedogenloze afbraak van de economische orde van het ‘oostblok’ lelijk van ’auw’ gegaan, maar dat was onvermijdelijk. Op de wat langere termijn kon de door IMF en Wereldbank in het vooruitzicht gestelde materiële voorspoed immers niet uitblijven. Maar na de krediet-, banken- en eurocrisis tussen 2007 en 2014 begon de jubelzang allengs te verkeren in een economisch schier eindeloos aanhoudende veelal tamelijk stille klacht over armoede, bestaansonzekerheid, werkloosheid, snel groeiende economische ongelijkheid, kortom uitingen van een algehele maatschappelijke ontwrichting , tal van sociaal-demografische

degeneratieverschijnselen incluis, met name daar waar de levensverwachting onder de pensioenleeftijd dreigde duikelen of daar her en der daadwerkelijk onder duikelde. De landen binnen het territorium van de voormalige Sovjet Unie waren en zijn er nog steeds in dit opzicht wel het ergst aan toe, alleen Polen en Tsjechië vormen daarop een relatief gunstige uitzondering **[3]** . De neergang was en is opvallend sterk voelbaar in een vroeger economisch juist vooroplopende regio als Oekraïne - een land zo groot als Frankrijk, met de economisch potenties minstens zo veelbelovend als Frankrijk, maar een land dat in de laatste 35 jaar jammerlijk ineenschrompelde. De door Rusland ontketende oorlog maakt voor Oekraïne het drama compleet.

De vergelijking met Frankrijk vormt een goede aanleiding het lot van de Verzorgingsstaat in Zuid Europa beslist niet te vergeten. Daar was natuurlijk allereerst de krediet-, banken- en eurocrisis tussen 2007 en 2014 die sociaal rampzalig uitpakte voor Zuidelijk Europa. Conform het ordoliberale dogma van de *schwarze Null* wist het beruchte duo Schäuble-Dijsselbloem het verzet van de Griekse linkse Syriza-regering te breken , waarna andere zuidelijke landen als Italië schielijk door de knieën gingen. Armoede en economische emigratie volgden, en dat in landen die qua sociale zekerheid toch al ver onder deden voor het sociaal tamelijk veilige Noordwest Europa.

Ook in het tamelijk voorspoedige noordwesten van ons werelddeel gaat het allemaal inmiddels veel minder voor de wind. De as Berlijn-Parijs die door officiële EU-ideologen lange tijd de hemel in werd geprezen is eigenlijk al lange tijd een bedrieglijke mythe. In het geval van Frankrijk is niet in de laatste plaats de dramatische de-ïndustrialisatie van het land daar debet aan, gevolg van de zwakke positie ten opzichte van Duitsland dat de - vnl. -auto - industrie na de Val van de Berlijnse Muur wist te profiteren door op grote schaal de industrie aan gene zijde van het IJzeren Gordijn met zijn ongelooflijk lage loonniveau over te nemen. De Duitse voorsprong op industrieel vlak heeft weinig te maken met een geringere Franse *Konkurrenzfähigkeit* maar veeleer met een overaanbod van goedkope en tegelijk relatief hoog gekwalificeerde arbeidskrachten in het aanpalende Midden- en Oost-Europa én de geringere strijdbaarheid van Duitse arbeiders vergeleken met Franse. Technologisch doet de Franse industrie zeker niet onder voor de Duitse, integendeel, de productiviteit ligt in Frankrijk veelal hoger. Door zijn relatieve luiheid op technologisch gebied is 'Berlijn' ernstig achterop geraakt op de nu met name Chinese concurrentie. De Teutonen weten als remedie niets beters te verzinnen dan opnieuw extra knijpen in de sociale voorzieningen en dreigen met massaontslagen. Knijpen in de sociale voorzieningen probeert ook president Macron in Frankrijk nu al bijna anderhalve decade, maar goeddeels tevergeefs dankzij het massale, felle en taaie verzet van vakbonden en linkse politieke partijen. Frankrijks monetaire positie wordt door dit alles steeds beroerder en daarmee wordt het ook steeds moeilijker de gezien haar ligging de voor haar voor de hand liggende rol binnen Europa te kunnen spelen maritiem Europa.

De balans opmakend van een kleine halve eeuw Koude oorlog en een ruim in een in tweeën messcherp verdeeld Europa en vervolgens ruim een derde eeuw een sociaal en mentaal meervoudig verdeeld Europa dat meer en meer ten prooi valt aan een heel agressief geo-economisch streven naar hegenomie door de VS, moeten we concluderen dat de gewone Europeaan het meeste gebaat bij een Europa dat allereerst zorgzaam is - voor zijn inwoners en daarmee tegelijk ook zorgzaam voor de natuur. Waar bestuurders in dit werelddeel de inwoners het gevoel geven dat ze er toe doen en daarvoor ook beleidsmatige perspectieven met potentie en mededogen bieden, voorbij alle opportunisme, goedkope demagogie en overdreven prekerigheid. Perspectieven waarbij men durft door te dringen tot kern van het kwaad, het gif van het leugenachtige meritocratisme bij de winnaars van de neoliberale *rat race* als kern van de alles en iedereenverstikkende zelfvoldaanheid. Waar nu behoefte aan bestaat is een Europa met even eerlijke als inspirerende perspectieven, dat zijn vooruitzichten waarbij men geen gouden bergen belooft, waarin men tijdig waarschuwt voor de gevaren waaronder de vuile handen die men kan maken als men de grote wereld van de grote wereld van de wereldpolitiek betreedt en zich daarbij de allergrootste inspanningen getroost om het vuil tot minimum te beperken..

Serieuze kandidaat wegbereiders die als denkers ons Europeanen op weg kunnen helpen vinden we zowel aan de sociale als ecologische kant van het politieke spectrum, zowel in Europa als in dat deel van Amerika dat niets van Trump wil weten.

Aan de sociale en economische kant noemden we hier de al eerder ter sprake gekomen Georges Piketty met zijn veelomvattende wereldvisie voor de 21e eeuw, onder woorden en cijfers gebracht in de vorm van het *Global Justice Report* van het in Parijs gevestigde *World Inequality Lab*. Het wordt . toetsen. Diverse elementen van zijn visie op Europa kennen we al, waaronder zijn pleidooi om de ECB rechtstreeks onder het gezag van Europa, i.c. het Europees Parlement, te plaatsen. Daarmee zou hij meteen op ramkoers met de Europese Commissie [EC] komen. Op ramkoers mogelijk ook met het Draghi's in opdracht van de EC vervaardigde plannen voor een investeringsprogramma voor verdergaande innovatie om de concurrentie met USA en Volksrepubliek China beter het hoofd te kunnen bieden. In ieder geval staat die obsessie om op volle kracht de concurrentie op de wereldmarkt aan te gaan op gespannen voet met de diep gevoelde wens naar en broodnodige behoefte aan een zorgzaam Europa. Zonder die zorgzaamheid valt ieder hyper innovatief plan, hoe *konkurrenzfähig* ook, onherroepelijk in duigen. Herstel allereerst expliciet het - al dan niet onuitgesproken - sociaal contract tussen werkgevers en werknemers en tussen staat en de onderkant van de samenleving waarvan vóór de Val van de Muur aan beide zijden van het IJzeren Gordijn *de facto* sprake was. Begin allereerst in gebieden met écht grote sociale achterstanden door de EU geïnitieerde solide opgezette plannen in te zetten voor gegarandeerde banen, niet in de laatste plaats in duurzame productieprojecten mét aanvullende sociale huisvesting - óók al zou daarbij sprake zijn van strijdigheid met de beginselen van de interne markt van de EU wegens protectionisme. Een en ander biedt een inspirerend perspectief als alternatief voor het agressieve hyperkapitalisme dat aan gene zijde van de Grote Plas hoogtij viert. Dat alternatief kunnen we veel dichter bij huis vinden dan we doorgaans denken, en wel door de plannen van Piketty door de heilzame molen van de opduurzaamheid gerichte autarkie heen te halen. En dan gaat het hier niet alleen om een molen die niet alleen ecologisch heilzaam , maar bovendien ook economisch onverwacht voorspoedig werkt, zo mag uit de volgende paragaaf blijken.

b>Op duurzaamheid gerichte autarkie – daarbij gaat het om behoud en herstel van de natuurlijke veerkracht van ons werelddeel en wat dat impliceert, van regionale circulaire economie tm mondiale rechtvaardigheid voor mens en natuur

Bij op duurzaamheid gerichte autarkie gaat het NIET primair om door een tekort of zelfs ontbreken van bepaalde grondstoffen of producten bij de 'tegenpartij' 'zijn eigen positie zo voordelig mogelijk uit te kunnen spelen, nee het gaat er om met het toepassen van een verstandige - relatieve - toepassing van het principe van autarkie of zelfvoorziening de verdere ondermijning van de natuurlijke veerkracht van ons continent kunnen voorkomen, dusdanig bijtijds kunnen voorkomen voor het te laat is. En niet alleen de natuurlijke veerkracht van het eigen continent maar van indirect van de hele wereld te kunnen voorkomen, want nog steeds groeit de ecologische voetstap van Europa in andere werelddelen zowel absoluut als relatief gestaag verder….

Het gaat hier dus om het voortbestaan van onze planeet. Een planeet die meer en meer Planeet Aqua genoemd wordt in navolging van de ideeën van de Amerikaanse duurzaamheids-innovator Jeremy Rifkin- zie daar de naam van de wegbereider aan de overzijde van de Grote Plas **[4].** Want water - . Aqua, h2o - vormt het bloed van deze planeet en hoort zich per saldo weinig tot niets aan te

trekken van grenzen die door homo - al dan niet sapiens - getrokken worden. Alleen zij die de kunst verstaan zorg te kunnen en willen dragen voor aqua's bloed, haar bloedsomloop en waakzaam zijn en blijven om bloedvergiftiging te voorkomen zouden tot de top van het gezag mogen behoren. We moeten toe naar een ruimtelijke ordening waar water en bodem in hun onderlinge wisselwerking twee leidend zijn. In ons continent Europa bestaat er God zij dank al wel een robuuste wet die dergelijk onheil moet voorkomen en die wet heet ***KaderRichtlijnWater*** [**KRW**]. De dienaren van deze KRW mogen wel alarmeren, mogen uiteindelijk na al te lang blaffen wel in het allerernstigste geval desnoods blokkeren via een noodremprocedure, maar zelf sturen om het naderend onheil bijtijds te kunnen af te kunnen wenden mogen ze niet. Ook niet meesturen met en natuurlijk al helemaal niet tegensturen. Zulks is strijdig met het allerheiligste beginsel van de EU, het beginsel van de interne EU-markt. Zelf sturen , zelf mee sturen incluis, riekt immers maar al te zeer naar verfoeilijk protectionisme, een hals-misdrijf in de ogen van de neoliberalen die de hier helaas nog steeds de hoogste macht bezitten… Een niet onbelangrijk deel van de èchte machthebbers opereren overigens grotendeels niet in het openbaar maar bij voorkeur in het geniep… Dat zijn de lobbyisten in dienst van machtige globaal georganiseerde bedrijven die in Brussel de burelen van de EU plat lopen.

De dienaren die die als bewakers van de toepassing van de KRW over de nodige kennis en kunde en over het nodige moreel besef beschikken mogen niet aan de voorkant van het proces niet meedoen en moeten genoegen nemen met een plek aan de achterkant van de trein van de Europese ruimtelijke ordening. Formeel is dat juridisch keurig in orde want de ambtenarenclub die nu de KRW uitvoert mag natuurlijk nooit op de stoel van het bestuur gaan zitten, maar politiek en maatschappelijk openbaart zich hier wel een onacceptabel democratisch tekort. Hier moet de noodzaak van een Europese consequente bio-aquacratie of -hydrocratie **[5**] hoog op de agenda gezet worden. Transnationaal grensoverschrijdend gestructureerd per stroomgebied net zoals de KRW dat ook doet. Uit te voeren door transparante interactief opererende volbloed democratische bestuursorganen waar "on man one vote" als absoluut minimum geldt maar niet als enige vorm van democratie. Met een hele ambitieuze en zeer brede portefeuille aan beleidsvelden - waaronder ook bijvoorbeeld in ieder geval volkshuisvesting en volksgezondheid. Daarmee zou het bestaande volgens oude historische beginselen en criteria ingedeelde middenbestuur niet alleen aquatisch in op laats van geografisch heringedeeld moeten worden maar ook begiftigd moeten worden met meer en effectievere machtsmiddelen. Een rol voor waterschappen , zoals her en der geopperd wordt, is in dit vlak beslist minder gelukkig gezien hun technocratische praktijk en cultuur en hun beperkte zelfopvatting als primair een doelcorporatie zonder ambities op algemeen democratisch vlak. Hun rol is zeker belangrijk zo niet onmisbaar in de transitie naar een bio-aquatische ruimtelijke praktijk als eigenaren en praktische beheerders van cruciale schakels in de waterinfrastructuur als stuwen, overlopen, gemalen en zuiveringsinstallaties en daarom van groot belang als partners in al dan niet circulaire productieketens in publiek-coöperatieve eigendoms- en exploitatieconstructies. De oprichting van dergelijke constructies vormen belangrijke stappen om tot de feitelijke realisering van een goed werkende bio-aquacratie komen. Lokaal komen inmiddels meer en meer duurzame, veelal circulaire productieketens tot stand. In dergelijke projecten kan in de praktijk de proef op de som genomen worden. De voortekenen zijn uitgesproken gunstig. De economische verliezen die dergelijke de facto als protectionisme werkende constructies opleveren blijken heel goed minstens gecompenseerd kunnen worden dankzij de beduidend kortere vervoersafstanden van lokale productieketens, dankzij de grondstof- en materiaalbesparing waar tevens de circulaire opzet zet van de ketens in beeld komt én dankzij beduidend lagere dan wel geheel ontbrekende distributiekosten door een direct contact tussen boer/-producent en coöperatielid/consument waarmee de hele tussenhandel resoluut buitenspel gezet kan worden. Als heel belangrijk mede-effect kan ook de groei van zowel economisch en ecologisch duurzame als zinvolle én zingevende werkgelegenheid tot de mogelijkheden behoren. Vaarwel vervuiling, vaarwel baanonzekerheid, vaarwel *bullshitjobs*!…

Om de bestuurlijke haalbaarheid en relevantie van de bio-aquacratie op de meest uiteenlopende hoogste schaalniveaus en de meest complexe onderlinge afhankelijkheidsrelaties in en tussen stroomgebieden en stedelijke en landelijke occupatievormen te kunnen beoordelen moeten we op zoek gaan naar een concrete praktijkcasus van formaat en vermetelheid maar die wel redelijkerwijs hanteerbaar is. Zo'n casus hebben we al eerder in de kolommen van deze site in hel vizier gehad, zón tien jaar geleden. De hoofdlijnen ervan schetsten we namelijk eerder in de presentatie van het concept van de ***Waaierstad van de Lage Landen***. Hieronder willen we in onze analyse een slag breder en dieper gaan.

Het idee van de waaierstad komt van een van de oprichters van wwww.dubbelkrimp.nl , de ruimtelijk organisatiekundig adviseur Jan Dirk Dorrepaal. De aanleiding voor het ontwikkelen van een dergelijk concept is gelegen in verschuivingen in het ruimtelijk denken die zich toentertijd afspeelden. Lees en denk hieronder tegelijk mee in de tekst in het herfstnummer van 2016 **[**6**]** :

"***Er lijkt eindelijk een discussie op gang te komen over het betrekkelijke belang van 'mainports' als de haven van Rotterdam en luchthaven Schiphol. Een veelzijdiger benadering is geboden. Daarbij is het voor een klimaatbestendige benadering ook zaak om over de grens te kijken. Nederland en Vlaanderen zitten in dit opzicht in het zelfde schuitje en dat geldt zeker voor de steden in de delta van Rijn, Maas en Schelde. Economisch en ecologisch is er ook veel meer te winnen met nadere ruimtelijke afstemming en samenwerking dan je op het eerste gezicht zou denken. Een pleidooi voor een grensoverschrijdende Waaierstad van de Lage Landen met beduidend meer ruimte voor groen en water in de waterstaatkundig meest kwetsbare zones***.

Het is al veel langer een publiek geheim: het concept van de zogeheten 'mainports' - Schiphol en de haven van Rotterdam - heeft zo langzamerhand ruimschoots zijn ruimtelijk-economische relevantie verloren, maar nu is het ook eindelijk zwart op wit gezet in een deze zomer gepresenteerd officieel grote-mensen-rapport genaamd Mainports voorbij van de Raad voor de leefomgeving en infrastructuur [Rli], een belangrijk adviesorgaan van de Rijksoverheid. Nederland wist de crisis van de jaren 80 van de vorige eeuw te boven te komen door massa te maken in het vervoer goederen en mensen, geconcentreerd op de twee tot 'mainports' gepromoveerde logistieke hubs. Ook toen al een tamelijk primitieve aanpak waarmee relatief weinig toegevoegde waarde gegenereerd werd, bovendien gepaard gaande met een onevenredig beslag op de ruimte. Zonde van de schaarse ruimte in dit toch al zo dichtbevolkte ruimte in dit toch al zo dichtbevolkte land. *Heden ten dage is het concept van de mainports helemaal een anachronisme geworden. Niet alleen zijn er inmiddels tal van nieuwe hubs bijgekomen, zoals de Amsterdam Internet Exchange, de 'Brainport' Eindhoven en diverse zogeheten greenports, bovendien wordt tegenwoordig terecht belang gehecht aan van het algemene vestigingsklimaat, en dan met name de 'zachte' kant daarvan, tot uitdrukking komend in zaken als ruimtelijke kwaliteit en leefbaarheid.*

Onderbelicht in het hele Rli-verhaal blijven de gevolgen van de klimaatverandering. De noodzaak om tot een duurzame energievoorziening te komen is inmiddels eindelijk wel doorgedrongen, maar systematisch verdrongen wordt nog steeds het feit dat de gevaren daarmee niet geweken zijn, zelfs als we ons keurig aan de doelstellingen van de Parijse klimaattop van december 2015 houden, dit gezien de te verwachten na-ijleffecten van ruim twee eeuwen Co2-uitstoot en gezien de steeds opnieuw opduikende verontrustende berichten over dramatische extra klimaatgevolgen. Daarom moet op termijn in deze eeuw serieus rekening gehouden met doorgaande zeespiegelstijgingen en sterkere fluctuaties in de afvoer van ons rivierwater. Dat noopt ook het concept van de zogeheten 'deltametropool' ter discussie te stellen, een term die in de booming nineties in zwang kwam als typisch neoliberaal op de vorming van speciale extra dynamische 'metropoolregio's' gericht alternatief voor de tot dan toe als Randstad bekend staande stedelijke agglomeratie. Het is heden ten dage immers vanuit economisch oogpunt niet meer per se nodig om de verstedelijking te

concentreren in het westen des lands en vanuit waterstaatkundig oogpunt op termijn ook helemaal niet wenselijk meer. Als het om economische redenen bovendien helemaal niet meer nodig is om alle kaarten te zetten op de havensteden aan de mondingen van de delta liggen, ligt het eerder voor de hand om in en om deze steden meer ruimte te maken voor groen en water en verdere verstedelijking af te leiden naar economisch minstens zo kansrijke verder landinwaarts gelegen stedelijke locaties. In plaats van te kiezen voor nog meer asfalt en beton in Rotterdam, Den Haag, Dordrecht, Antwerpen, Gent of Zeebrugge ligt het daarom veeleer in de rede zijn verstedelijkingsheil te zoeken in Leiden, Amsterdam, Utrecht, Eindhoven, Leuven, Groot-Brussel of Rijsel, steden en agglomeraties die als een waaier in wijde kringen om de 'Havenboog' in de delta liggen. Daarbij is het zaak niet alleen de 'Havenring' meer waterruimte te gunnen, maar ook die verder landinwaarts gelegen steden die op termijn met een groeiend waterbezwaar moeten rekenen zoals Gouda, Leiden, Amsterdam, Utrecht en Den Bosch. Daarbij is het bovendien zaak de tussenliggende landelijk gebleven zones niet te vergeten. Deze liggen als schegvormige groene kamers tussen de stedelijke zones die als radialen de ruggengraat van de grensoverschrijdende Waaierstad vormen. Deze scheggen verdienen het om verder vergroend en te 'verwaterd' te worden - niet alleen om redenen van ecologie en waterveiligheid maar ook om de leefbaarheid en aantrekkelijkheid van stad en ommelanden te verhogen. Een zorgvuldige planologische bewaking van het groenblauwe karakter van de scheggen is daarbij wel een eerste vereiste.

Een dergelijke 'Waaierstad' zal niet direct als stad herkend worden en daarin schuilt nu juist haar stille kracht. Hoe deze ruimtelijke Geheimtip bestuurlijk te faciliteren is de vraag die vervolgens onvermijdelijk opdoemt. De veranderende economische verhoudingen kunnen hier de sleutel voor de oplossing bieden. De verminderde nadruk op de mainports in de Randstad en de opkomst van Brabantstad zorgt ervoor dat de traditionele tweedeling tussen Randstad Holland en Vlaamse Ruit vervaagt. Brabantstad - van Brainport Eindhoven tot Breda - vormt de schakel. Brainport Eindhoven, wederopgestaan uit de nalatenschap van het Philipsconcern, waaronder de chipsmachinefabrikant ASML in Veldhoven, hoort tot de ICT- top locaties in de wereld. Aan het andere uiteinde ligt het relatief onopvallende Breda, centraal gelegen en uitstekend bereikbaar in de Waaierstad zonder industriële en logistieke bijzonderheden, universiteit of bestuurlijke rol. Het is al een oude stad met een respectabele geschiedenis en zou in het kader van verdere vormgeving van de waaierstad uitstekend een verbindende rol kunnen vervullen. Voor de Havenboog van Rotterdam/ Den Haag naar Antwerpen/Gent geldt dat onder druk van de toenemende concurrentie van Zuid Europa (Griekenland) maar ook Noord Europa (Gdansk) er al initiatieven zijn genomen door de betrokken Havenbedrijven in Rotterdam en Antwerpen om tot enigermate van coördinatie te komen.

Geo-economisch lijken de vooruitzichten dus gunstig. De vraag blijft echter hoe de zaak vervolgens bestuurlijk in het vat te gieten. In het Benelux-vat ligt dan het meest voor de hand. Lange tijd leefde dit samenwerkingsverband een slapend bestaan, maar de laatste jaren is het weer enigszins opgeleefd. Tegen de achtergrond van de door de Brexit ontstane crisis in de Europese samenwerking zou een intensievere Benelux-samenwerking de kiem kunnen vormen voor een heruitvinding van 'Europa' van onderop met grensoverschrijdende ruimtelijke samenwerking als een belangrijke invalshoek - een thema dat de EU immer ten onrechte links liet liggen."

Dat was tien jaar geleden, toen Brexit nog vers was en wereld nog niet aangeraakt door Covid, Oekraïne-0oorlog en een tweede regering Trump. Maar de noodzaak voor een oproep voor een heruitvinding van Europa wordt er daarom niet minder urgent om. Integendeel juist nu in alle verwarring is het zaak de Waaierstad van de Lage Landen nieuw leven in te blazen, en wel in de vorm van een *pars pro toto* laboratorium voor een gedesoriënteerd Avondland. We spraken in dit verband in de kolommen hiervóór over een concrete praktijkcasus van formaat en vermetelheid maar die wel redelijkerwijs hanteerbaar is. Hanteerbaar maar wel in zijn problematiek veelzijdig en vermetel. Daarbij is het allereerst zaak dit vanuit een bio-aquatisch oogpunt per stroomgebied te

bezien. Het gaat dan wat betreft de Benelux om de *stroomgebieden van Rijn, Maas en Schelde* die in onze delta vervlochten zijn. ***De Rijn*** was altijd een betrekkelijk betrouwbaar heerschap maar dat is sinds het grote gletsjersmelten in de jaren 80 van de vorige eeuw begon sneller dan menigeen had kunnen bevroeden. Als dit zo doorgaat hebben we binnen enkele decennia te maken met een doodordinaire regenrivier met alle wispelturigheden van dien. Wat betreft de bio-aquatische bestuurbaarheid heeft de Rijn een naam te verliezen. Zij werd als eerste in Europa onderwerp van veelvuldig en intensief bestuurlijk overleg tussen de boven-, midden- en benedenstroomniveau's binnen zijn stroomgebied . Maar wat betreft met name de waterkwaliteit heeft ons lieve oude vadertje alle beraadslagingen en goed bedoelde beslissingen ten spijt nog immer lelijk wat vervuiling te verstouwen. ***De Maas*** is eigenlijk bijna vanaf den beginne bij uitstek zo'n ordinaire regenrivier. Wat betreft het bestuurlijk overleg is er hier bovendien akelig veel werk te doen waarbij er meer dan genoeg conflictstof is tussen boven- [Frans], midden [Belgisch-Waals] en beneden [Nederland] strooms. Vooral de vuillozingen afkomstig uit het Waalse industriebekken vormt verder stroomafwaarts in Nederland een levensgroot probleem. Een lichtpuntje bij dergelijke kommer en kwel is de goede samenwerking aan weerszijden van de grens-Maas tussen Belgisch en Nederlands Limburg. In het Nederlandse deel van het stroomgebied van de Maas is het aandeel van intensieve veeteelt en fossiel gefundeerde industrie in de vervuiling en vergiftiging overigens evenmin gering. ***De Schelde*** tenslotte scoort miserabel wat betreft waterkwaliteit. De vervuiling en vergiftiging van het water dat vanuit de intensief gebruikte Noord-Franse akkerbouwgebieden verder stroomafwaarts in België en Nederland doordringt vormt hier een groot probleem. Daar komt nog bij dat dat de Schelde scheepvaartkundig in de vaart der volkeren zal worden opgestoten met de aanleg van een extra breed en diep kanaal tussen Seine en de Westerschelde nabij Gent/Terneuzen/Vlissingen [gereed rond 2030] , met alle mogelijke kwalijke milieugevolgen van dien. Alleen al de enorme extra waterruimte die hierbij moet worden gecreëerd zal zonder de nodige zeer forse aanvullende compenserende ingrepen al snel tot aanzienlijke structurele droogteproblemen kunnen leiden.

Hoe politiek levensvatbaar zo'n Waaierstad van de Lage Landen zou kunnen zijn is een vraag die zich niet een twee drie laat beantwoorden. De samenvoeging van de Nederlandse republiek en de Oostenrijkse Nederlanden tot één koninkrijk in 1815 liep op een faliekante mislukking uit waaruit in 1830 België geboren werd. Dat is op zichzelf geen reden om ruim twee eeuwen later opnieuw een poging in die richting te wagen. We bevinden ons nu immers in inmiddels goeddeels veranderde omstandigheden. Bovendien is het de vraag of we het hier om een zelfde proces hebben. Toen ging om het een door de reactionaire Restauratie in 1815 opgelegde fusie van twee landen de in de loop van een kleine twee eeuwen fors uit elkaar gegroeid waren. Een reactie op de door het zuiden als geforceerd ervaren samenvoeging kon daarom niet uitblijven. Nu, anno 2026, vragen de zowel geo-economisch als geo-ecologisch achterhaald geworden staatkundige structuren zeer dringend om nieuwe staatkundige structuren, anders ingedeeld, niet langer langs geografische, maar bio-aquagrafische lijnen – bijvoorbeeld per stroomgebied of ander waterstaatkundig gebied. Zulke bio-aquatische structuren vragen daarenboven om anders gearticuleerde bevoegdheden waarbij een middenbestuur nieuwe stijl meer recht kan doen aan het nodige bio-aquatisch herstel en versterking. Daarvoor is het dan wel nodig dat dit bestuur meer bestuurlijke ruimte krijgt om pro-actief te mogen ingrijpen in de dagelijkse praktijk van waterbeheer, landbouw en industrie, niet alleen door daadwerkelijke handhaving van de Europese Kaderrichtlijn Water [KRW] en maar ook door het bevorderen van publiek-coöperatieve samenwerkingsverbanden op het gebied van de productie van schoon water, voedsel en gebruiksgewassen om de zo de vaak funeste invloed commerciële partijen buiten de deur te kunnen houden. Meer bestuurlijke ruimte ook om als beleidsmaker, wetgever en handhaver zijn broodnodige werk te kunnen doen als ordenaar van de ruimte is dan voor dit middenbestuur nieuwe stijl is dan beslist geen overbodige luxe: om te beginnen op het gebied van tenminste volkshuisvesting, volksgezondheid alsook: en vooral op onderwijs. Wil het middenbestuur nieuwe stijl een rol van betekenis kunnen gaan spelen in het laboratorium dat de Waterstad van de Lage Landen wil worden dan verdient het experiment een

prominente plaats in het curriculum van beroepsonderwijs, kunstacademie en universiteit. En het experiment vraagt , ja smeekt dan op zijn beurt om de nodige - soms heel letterlijke - ruimte als proeftuin *of fieldlab*. Zowel letterlijk en materieel als figuurlijk en geestelijk. Kortom: het experiment vraagt om ruimte voor de wederzijdse herkenning van de schokervaring tussen de kantelingen van de paradigmata en de geschiedenis van het toekomstvisioen in zijn vele vaak onderling tegenstrijdige versies, richtingen en dimensies, maar daarover in een volgend hoofdstuk.

Maar zou een staatkundige constructie van een samengevoegd België, Nederland en Luxemburg met een overwicht aan Nederlandstalige landgenoten voor een even relatief arm als consequent voor de arbeidersbeweging opkomend Wallonië niet als een politiek wel heel erg eenzaam avontuur voelen? En helemaal als zich daarbij een meerderheid aftekent voor een neoliberale koers waarin weinig heel blijft van de sociale verworvenheden die door de georganiseerde arbeidersklasse werd opgebouwd? Dat hoeft helemaal niet het geval te zijn. Er is ook verzet daartegen - ook grensoverschrijdend - verzet binnen de Lage Landen. Mogen we in dit verband bijvoorbeeld in de herinnering oproepen aan hoe in 2016 een forse protestdemonstratie in Amsterdam de blokkade ondersteunde die Paul Magnette als baas van het Waalse gewest had afgeroepen tegen de afsluiting van het CETA- handels- en investeringsverdrag van de EU en Canada. De bezwaren daartegen waren niet in de laatste plaats ingegeven door ecologische motieven met daarnaast de nodige sociale bezwaren, een soort groen-rode mix dus. Het kleine Wallonië tegen de reus EU, voor die zaak kwam men in het geweer in de Republiek Amsterdam. Amsterdam dat een zelfde voorhoederol vervulde en nog steeds vervult in de strijd voor vrijheid, gelijkheid en solidariteit, een strijdbaarheid die die veel verder voert dan de Randstad waarvan zij deel uitmaakt - net als het gebied van het voormalige prinsbisdom Luik, eigenlijk de enige streek in de toenmalige Oostenrijkse Nederlanden waar het Franse revolutionaire leger aan het eind van de 18e eeuw met open armen werd ontvangen. In Nederland was bleef de steun voor de revolutie niet beperkt door de steden in de westelijke kunstgebieden maar ook in meer landelijke gebieden als Overijssel en De Langstraat, een grenszône tussen het kustgewest Holland en het noordelijk deel van het hertogdom Brabant. De Restauratie van oude vormen en gedachten op het congres van Wenen in 1815 pakte in de noordelijke Nederlanden echter heel verstikkend uit, zeker nadat het Zuiden - i.c. België - zich uit de orangistische dwangbuis had weten te ontworstelen waardoor in het Noorden – i.c. Nederland - De reactionaire mist nog verstikkender werd. En zo kon het gebeuren dat het Noorden in vrijwel de hele 19e eeuw - vooral economisch - hopeloos bleef achterlopen. Pas in het voorlaatste decennium van die eeuw kwam Nederland eindelijk eens enigszins op stoom. Heden te dage moet progressief Nederland het wel in sterke mate van zijn steden hebben. Nee, helaas niet van alle steden. Een stadsregio als Rotterdam Rijnmond, sinds het Midden van de 19e eeuw trekpaard van de Nederlandse industrialisatie, komt nu als hopeloze fossiele en vervoerslogistieke *addict* meer en meer achterop te hinken, terwijl verder oost/ -zuidwaarts de digitaal-innovatieve as Haarlem[mermeer] - Utrecht - Eindhoven meer en meer op dreef komt. Vooral de opkomst van de zogeheten Brainport Eindhoven is opmerkelijk, vooral gezien de manier waarop men op eigen kracht, nauwelijks gesteund vanuit 'Den Haag', omhoog vocht. De doorgaande autosnelweg, de A2, is door menig econoom bejubeld als corridor van de economische voorspoed. Hij loopt van Amsterdam via Utrecht, Eindhoven en Maastricht en landt dan plotseling sneller dan verwacht in….. LUIK / Liège. Het is te hopen dat de weg in omgekeerde richting kwalitatief meer zal bevatten dan alleen vervuild en vergiftigd water, verkeersherrie en onveiligheid. Amsterdam, Luik en alles wat daar tussen ligt verdienen beter - de dieren , de planten, de mensen, laatstgenoemden alleen als deze maat weten te houden.

Wanneer we op het schaalniveau van de Lage landen de ontwikkeling van duurzame productieketens hand in hand kunnen laten gaan met de ontwikkeling van bio-aquacratisch geleed democratisch bestuur kan een Waaierstad ontstaan waar een grote uitstraling van uit kan gaan naar andere gebieden in en om het Avondland…

én c> ruimte voor wederzijdse herkenning van de wederzijdse SCHOK-ERVARING tussen de kantelingen van de PARADIGMATA en de geschiedenis van het TOEKOMSTVISIOEN

c1>Ode aan Europa als de bakermat van de kantelingen der paradigmata

De drie achtereenvolgende hoofdstukken in dit essay behelzen drie onderwerpen die gaandeweg steeds meer verbeeldingskracht van de lezer vergen. Het hoofdstuk over zorgzaam Europa klinkt voor hen die die zorg het meest nodig hebben heel vertrouwd als zoete nostalgische herinnering in de oren maar die dreigt tegelijk als nastrevenswaardig toekomstperspectief in deze neoliberale tijden steeds onbereikbaarder te worden. Voor steeds meer slachtoffers van de hedendaagse *rat race* wordt sociale zor steeds moeilijker bereikbaar. De klassieke sociaaldemocratische herverdelingsstrategie mist de nodige doortastenheid om tegenwoordig echt iets te kunnen betekenen voor de mensen waar deze politieke richting ooit werd opgericht. Een besef van urgentie, maar dan anders gericht, is er wel onder de meeste groene partijen in Europa, maar onder hen overheerst de ecologische verontwaardiging zo zeer dat men politiek moeilijk in staat dan wel ethisch bereid is bereid is om klimaatverandering in te zetten als machtsmiddel. Dat is *so wie so* een uiterst lastige kunst waar menig beroepspoliticus jammerlijk voor zou zakken. Je moet dan namelijk als sociale beweging klimaatverandering als speling van lot *contre coeur* weten te hanteren , als tweesnijdend zwaard. Met afwisselend dan wel simultaan klimaatmitigatie en klimaatadaptatie als remedie c.q. drukmiddel. Een dergelijk heel veeleisend strategisch spel moet op het scherpst van de tactische schede gespeeld kunnen worden en dat lukt alleen als onder brede lagen van de bevolking het op het op het eerste gezicht schijnbaar tegenstrijdige en daarom niet makkelijk over te brengen karakter van een hele reeks radicale groene maatregelen geaccepteerd kan worden als onvermijdelijk bestanddeel van een taaie strijd op de lange termijn. Maar zo'n strijd is op de langere duur alleen maar te winnen als er in de tussentijd concessies binnen te halen zijn - niet alleen op sociaal gebied maar ook in de vorm van de nodige praktisch gerichte klimaataanpassingen, direct ten behoeve van de verbetering van de dagelijkse leefomstandigheden van mens, dier en plant. Aanpassingen voor de waterveiligheid spreken daarbij het meest tot de verbeelding.

In Waaierstad moet het water de Randstedelijke regenten wel tot zeer na de lippen gestegen zijn, de crisis werkelijk nagenoeg onhoudbaar geworden zijn voordat zij écht de pijp aan Maarten zouden willen geven waarna dan eindelijk met de veelbelovende plannen van de Waaierstad in de Lage Landen gestart kan worden. Wil zo'n immens project met een baaierd aan mentale en politieke gevoeligheden goed uit de startblokken kunnen komen dan is er natuurlijk veel meer nodig dan het besef van de onvermijdelijkheid op ecologisch vlak alleen. Een complete beweging zou van de grond getild moeten worden. Dat vergt een heel raamwerk van inhoudelijk onderling verbonden samenstel van visies, onderzoeksresultaten, praktijkervaringen, sociale en politieke strijd, oude en nieuwe werk- en woonverbanden als onderdelen van een reeds langer bestaande alternatieve duurzame arbeidspraktijken. Direct vanaf het beginstadium is grote behoefte aan goed doordachte inkadering en inbedding van de 'gezindheidscartografie' van de eigen beweging in al zijn diversiteit om zo tot een even waarachtig als in de praktijk goed werkzaam nieuw samenstel van uitgangspunten te kunnen komen, een paradigma dus. Maar dan wel een paradigma dat ècht open is , juist om te voorkómen dat de zaak zoals helaas zo vaak verstart en versteent tot ongenaakbare ideologiefabriek.

Die openheid moet de voorafschaduwing vormen van de nieuwe denkhouding die het hart van de beweging moet gaan vormen. Een houding die voortspruit uit twee tradities die elk een flinke nieuwe lading inspiratie verdient. Allereerst is daar het beeld van de nog jeugdige en daardoor des te nieuwsgieriger leerling- student en jonge onderzoeker in spe. Haar/ zijn onbevangenheid maakt haar / hem . II- immers niet zo snel bevattellijk voor 'bedrijfsblindheid' als oudere vak- en studiegenoten - juist wél bij uitstek ontvankelijk om samenstelsels van wetenschappelijke theorieën en vaak impliciet daaraan verbonden geraakte verwante popularisaties daarvan kritisch tegen het licht te kunnen houden. De jonge, in het vak nog deels onwetende jonge onderzoeker is niet zelden de aanstichter van kantelingen, verschuivingen, doorbraken en zelfs totale ineenstortingen van complete paradigmata. Het bekendst zijn de paradigmaverschuivingen in de 'harde' bèta-wetenschappen, zeker daar waar de vraag in kwestie empirisch moeilijk te omzeilen is: De aarde? En doch draait ze…. Waar de natuurwetenschappen ook voor hen lastiger terrein betreden, worden de uitspraken weldra beduidend minder 'exact'. Wél hard en exact blijven de oordelen van bèta-wetenschappers over de rotzooi die de mens van onze planeet maakt. Opvallend is overigens de maatschappelijke betrokkenheid onder bèta-hotshots; wie zei daar bijvoorbeeld Stephen HawkIng? Menig bèta-wetenschapper vervulde vanaf W.O. II een belangrijke rol in de beweging tegen atoombewapening en ecologische vervuiling van onze planeet.

De tweede traditie waarin paradigmata kritisch tegen het licht gehouden is het jeugdig bevlogen maatschappelijk engagement. Hier geen onbevangenheid als voedingsbodem van kritiek op dominante wetenschappelijke stromingen, maar kritiek op de politieke maatschappelijke status quo kritiek in de dagelijkse praktijk. Een en ander mondde in de jaren 60 van de vorige eeuw uit op fundamentele kritiek op het op het paradigma van de liberale representatieve democratie die als legitimatie ingezet werd en nog steeds word ter verdediging van maatschappelijke misstanden. Die fundamentele kritiek liep op zijn vbeurt uit op buitenparlementair politiek activisme. Kritisch en uitgesproken links was dat activisme in de roerige jaren 60 en 70 van de vorige eeuw en van de weeromstuit ook marxistisch. Maar in Nederland in tegenstelling tot België was het marxisme, zelden doorvoeld. Men deed plichtsgetrouw mee aan marxisme-scholingen maar diep in het hart ging het hart naast de dierbare solidariteit met derde wereld pas écht kloppen bij de strijd tegen de consumptiedwang als gevolg van het neokapitalisme en voor met name de minder radicale en kapitaal-adaptievere vormen van arbeiderszelfbestuur. Een André Gorz, Herbert Marcuse, Jan Pronk en in Piet Reckman bevonden zich in dit milieu beduidend dichterbij elkaar dan een Fré Meis, Ernest Mandel, Ger Harmsen en een Internationale Nieuwe Scene in Antwerpen. De aanhangers van eerste groep vonden en vinden we in Nederland beslist niet in de eerste plaats in de grote steden van Randstad, maar eerder in tal van verrassend dynamische middelgrote steden daarbuiten, de tweede groep is een curieus amalgaan van Randstad Holland [de oostvleugel Amsterdam - Utrecht met een uitloper naar Eindhoven heeft hier qua economische dynamiek de beste kaarten], Vlaamse Ruit incl. Brussel en het stedelijke Noord-Babantse verstedelijkte gebied tussen Eindhoven, Randstad en Ruit én daarnaast in de rode burchten de economisch sterk terug gelopen industriegebieden in Wallonië, benevens - zij het in snel afnemende mate - het noordoosten van Nederland waar het landarbeiders-communisme vroeger sterk was.

In den beginne genoten zowel de mythe als het paradigma een hoge waarheidsstatus. Maar in de hedendaagse retorica is daar inmiddels weinig meer van over. Nee, ellendiger, beiden hebben juist veel te lijden onder een baaierd aan negatieve connotaties. De mythe komt er daarbij wel het allerellendigst van af. Zijn geestelijk vader kan in de ogen van diens critici niets anders dan een enorme sukkel te zijn getuige alleen al het volstrekt naïeve en wereldvreemde karakter zijner bedenksels. Wie zich verlaagt door deze flapdrol tot slachtoffer te promoveren is geen knip voor de neus waard. Nee, dan dat gewiekste paradigma maar dat zich bijkans moeiteloos bedient van een batterij aan geraffineerd terloopse toespelingen tot en met even groot opgezette als vileine speculaties. Au fond is het paradigma in die hoedanigheid niets anders dan een voortwoekerend

gezwel in de vorm van een zichzelf steeds in beweging houdend mechanisme in een deftig jasje – een soort AI dus, net zo 'dom', net zo onbetrouwbaar…

De degeneratie van het paradigma is begonnen toen de wetenschappelijke geschiedbeoefening haar verbintenis met de muze Clio verbrak, dat betekende een keiharde breuk met Clio als verstelster van het geschiedverhaal in al zijn varianten, dimensies en tegenstrijdigheden. In een wereld waarin dankzij technische vooruitgang wetenschap pas als écht' beschouwd mocht worden als die dezelfde mate van hardheid bezat van die o zo 'hard' gewaande natuurwetenschappen deden hierdoor even gefrustreerde als ambitieuze jonge geschiedbeoefenaars verwoede pogingen wetenschappen aan welke door Clio tot dan toe slechts de statuur van hulpwetenschap werd vergund op te waarderen tot eigenstandige wetenschappelijke disciplines. Die pogingen hadden helaas goeddeels het beoogde effect. Zo ontstond eind van de 19e en de eerste helft van de tweede helft van de 19e en de eerste helft van de 20e eeuw een baaierd aan -grafieën en logieën. De -grafieën zijn daarbij nog het best te verteren, beperken zich in beginsel tot het beschrijven en registreren van verschijnselen. De -logieën hebben beduidend meer praatjes, met de sociologie als gangmaker. De wrange ironie van de geschiedenis is hier gelegen in het feit dat een van de uitvinders van de sociologie, Max Weber, in zijn meesterlijk 'ondeugende' historische dubbel-essay *'Die protestantische Ethik und der Geist des Kapitalismus*' waarmee alle hele en halve '*Vulgärmarxisten'* genadeloos in hun hemd gezet werden juist een sublieme proeve gaf van de opgave van ' geschiedenis als methode' voor in ieder geval alle menswetenschappen. Een ander geheel in de geest van de oude Marx overigens; Clio houdt wat dit betreft tot op heden niet op met spinnen. Maar Weber moest zo nodig op dat succesje een heel universeel wetenschappelijk 'sociologisch' bouwwerk optuigen, om te beginnen met een godsdienstsociologie. In de tweede druk van zijn essay werd iedere passage die verwijst naar de historiciteit fanatiek geschrapt - het diende hier immers te gaan om reine sociologie, universeel in zijn tijdloosheid, overal en altijd geldig, niet bevlekt of achtervolgd door dat eeuwige maandverband van de geschiedenis. Maar ach, niet veel later voelde Weber toch nattigheid, verzuchtte dat sociologie toch te vaak aan een tekort aan '*verstehen*' leed. En dat een goede democratie daarom niet zonder een leider met charisma kon. Maar zo'n leider zou in het beste geval alle charisma ten spijt roemloos verkommeren in de Pruisische staatsbureaucratie, in het slechtste geval regisseur worden van *Endlösung* en genocide. Tussen de eerste Russische Revolutie in februari 1917 en de mislukte Duitse revolutie herfst 1918 smeekte nagenoeg heel de Duitse jeugd Weber om een antwoord op de politieke verwarring in die dagen. Hij stond met een mond vol tanden. De Duitse revolutie werd eind 1918 begin 1919 gesmoord in bloed. De manke Jodin Rosa Luxemburg uit Koningsbergen werd toen vermoord op last van de sociaaldemocratische nacht- en nevel-*Bluthund Noske*. Max Weber pleitte in 1919 in de rechtbank werkelijk waarachtig heel gewetensvol en staatsburgerplichtsgetrouw vóór de gevangen genomen Ernst Toller. Die stond terecht als een van de leiders van communistische radenrepubliek in München. Tezelfdertijd en -plaats debiteerde Thomas Mann cynische grappen over deze radenrepubliek, zij aan zij met zijn totaal verwilderde kroost in hun Münchense villa. Het kan altijd nog wel nèt een tikje abjecter…

In de *Sternstunden der Menschheit* hebben we niets aan zowel beroepscynici als beginselruiters. Daar zijn vóór alles de choreografen van de revolutie onontbeerlijk. Een belangrijke choreograaf is in ieder geval Clio, meestal op de achtergrond actief; zij beoefent het ware geschiedverhaal met als ingrediënten de kunst, de wetenschap en - met die laatste onlosmakelijk verbonden – de wijsheid als inspirator en betrouwbare waakhond inéén.

c2> Én de geschiedenis van het TOEKOMSTVISIOEN

in al zijn varianten, dimensies en tegenstrijdigheden,
met een leidende rol voor de jeugd in al zijn onbevangenheid én maatschappelijk engagement

De centrale opgave bij dit alles is bij alle kantelingen steeds weer de speelstukken op een goede manier en vooral in de inhoudelijk vereiste richting te laten landen. Daar is niet alleen de hier voren al vermelde choreografie van de revolutie voor nodig. Daarbij is revolutie breed op te vatten als maatschappelijke veranderingen en stroomversnellingen die welhaast alle facetten des levens bevatten, óók ja juist die facetten zich buiten het denkraam van de liberale democratie bewegen. Daar is ook een zeker richtingsgevoel nodig om door alle niet zelden middelpuntvliedende bewegingen heen het perspectief van de geschiedenis van het toekomstvisioen voor ogen te blijven houden. Als we het nodige inhoudelijke voorwerk verrichten op de punten in ons 3D-krimp-denkraam moet er toch een schok van wederzijdse herkenning op zijn minst op Europees schaalniveau mogelijk zijn. Ons werelddeel deelt tal van collectieve toekomstherinneringen die mits vanuit de juiste invalshoeken aangevlogen een goede basis kunnen vormen voor de mobilisatie van de geschiedschrijving van toekomstvooruitzichten uit het verleden die niet doorgingen heden ten dage onder inmiddels veranderde omstandigheden met vanuit een heel andere draai weer op de agenda gezet kunnen worden. Maar het toekomstvisioen dat zo kan ontstaan mag daarbij beslist niet uitlopen op morbide eindtijdfilosofieën of -religies die heden ten dage helaas weer onbeschaamd de kop opsteken. De geschiedenis van de toekomst schrijven we daarentegen juist met een *open mind* die zich graag steeds opnieuw laat verrassen over wat er nú al in de '*cloud*' van levende herinneringen opgeslagen ligt. Een en ander wèl met een drietal inhoudelijke oriëntatiepunten als leidraad, te weten**: >A<** rechtvaardigheid, **>B<** sociale gelijkheid en **>C<** positieve vrijheid die zijn kracht ontleend aan de kommervolle liefde. Op deze manier nader geformuleerd hopen we ons zo veel mogelijk te kunnen behoeden voor de ernstige ontsporingen uit de Franse en Russische revolutie uit het verleden. Maar dat lukt ons alleen als we de aan ons bestaan inherente tegenstrijdigheden écht serieus durven te nemen - niet door verketteren of door vroom zalvende bezweringsrituelen, maar door intensief kunst te oefenen om uit ieder conflict de kiemen van nieuw hoopvol begin te kunnen destilleren. Dat vergt naast ervaring óók en niet in de laatste plaats…

jawel: ***onbevangenheid***, vaak niet ten onrechte in potentie aan de jeugd toegeschreven. Die potentie waar maken stelt hoge eisen aan ons veelal tot routine verworden onderwijs. Onderwijs moet daarom de nog niet wetende leerling uitdagen om via verrassing, verbazing en verwondering tot waarachtige kennis te komen. Dat vergt ruimte, tijd, vallen en weer opstaan. Vallen en weer opstaan – niet alleen bij de leerling, maar ook bij de leermeester…

Het gaat er hier om in onderwijs en onderzoek onbevangenheid te paren aan ***maatschappelijk engagement***. De beweging in die richting is volop in beweging om zijn grote tocht door Europa te gaan maken. Dit maal niet alleen en primair als beweging van studenten als in de sixties van de vorige eeuw.. Nu bijten scholieren het spits af. Tien jaar geleden was er de Zweedse middelbare scholier Greta Thunberg met haar éénmens-staking tegen de klimaatverandering, nu is Frankrijk aan de bak met zijn massale protesten, inmiddels allang niet meer alleen van scholieren… maar in de verdere toekomst ook van heel nieuwe generaties hemel-, aarde- waterbestormers.
Want Europa heeft weer een boodschap voor de wereld, niet als enige continent, maar samen met andere werelddelen.

NOTEN

[1]
Meer over krimpprognoses:

= ***Floris van Straaten, De wereldbevolking slinkt en vergrijst nog sneller dan gedacht en 'de gevolgen zullen enorm zijn'*** In: NRC/HB 1 februari 2021 Zie link: https://www.nrc.nl/nieuws/2021/02/01/- a4030026 en eerdere studies die in een zelfde richting wijzen, zoals het boek van de Canadese onderzoekers Darrell Bricker en Joh Ibbitson, ***Empty planet - The shock of global population decline Londen*** [Uitg. Robinson] 2019 en soortgelijke onderzoeken, aangehaald in het artikel Global Population Decline & de EU 7 als het nieuwe Europa Zie link: http://www.dubbelkrimp.nl/downloads/zomer-2019/RedactioneelZomer2019.pdf

=Over de combinatie van onderwijs met name met *women empowerment* die juist in Afrika tot een versnelling van de daling van het kindertal zou kunnen leiden, zie: ***World population to peak by 2055***: report zie ook: https://static2.businessinsider.com/deutsche-populationwill-peak-in-2055-2013-9 en https://www.cnbc.com/id/101018722 https://www.nrc.nl/nieuws/2019/04/23/de-mensheid-gaat-juist-krimpen-a3957876#/handelsblad/2019/04/26/#210

[2]
Een heel toegankelijke oriëntatie op het denken van Thomas Piketty en diens Parljse denktank bieden deze artikelen:

=Hans Stegeman, ***Iédereen wordt beter van Piketty's plan – laten we het zo snel mogelijk uitvoeren*** *NRC* 1 6 juni 2026

=Wouter van Noort, Mark Beunderman, ***Om de aarde leefbaar te houden, moeten we veel minder gaan werken, zegt de Franse stereconoom Piketty*** *NRC* 16 juni 2026

[3]
Een soortgelijke per saldo negatieve maar wel heel uitgewogen analyse maken de etnograaf en antropoloog Kristen Ghodzee en de politiek wetenschapper Mitchel A. Orenstein in hun gezaghebbende onderzoek ***Taking Stock of Shock - Social Consequences of the 1989 Revolutions*** - Oxford [Oxford Universiuty Press] 2021 - als zij de balans opmaken van die provocerend keiharde shocktherapie die het westen - i.c. vooral de VS geruggensteund door de BRD - hanteerde bij het forceren van een post-socialistische transitie in de landen die tot die tijd tot de invloedssfeer behoorden van de Sovjet Unie. Bij een geleidelijker aanpak zoals die in de jaren 80 van de vorige eeuw in China en Vietnam werd gehanteerd zou er zowel op korte als en lange termijn sprake zijn geweest van beduidend minder economische en maatschappelijke schade.

[4]
Jeremy Rifkin***, Planet Aqua Rethinking Our Home in the Universe*** Cambridge [Polity Press] 2024 ; Over zijn - helaas vooralsnog niet meer dan allereerste, weinig uitgewerkte aanzetten tot bio-aquacratische vormen van bestuur: blz. 213 *e.v.*

[5]

De term *bio-aquacratie* of -h*ydrocratie* gebruiken wij in dit verband voor een politieke bestuursstructuur systeem waarin het waterleven de hoogste macht belichaamt. Deze macht kan het beste uitgeoefend worden door stroomgebieden van rivieren of andere 'bodem- en waterstaatkundige eenheden' als uitgangspunt te nemen door de ruimtelijke structurering van bestuursorganen op diverse schaalniveau's. We spreken hier met opzet over andere 'bodem- en waterstaatkundige eenheden' omdat juist de *wisselwerking* tussen water en bodem het beste uitgangspunt vormt voor een ecologisch zo goed mogelijke ruimtelijke ordening.

[6]
Vaarwel Randstad, vaarwel 'Deltametropool' -; Op naar de Waaierstad van de Lage Landen
Zie het hoofdartikel in het herfstnummer 2016 op deze site; zie link:
http://www.dubbelkrimp.nl/downloads/herfst-2016/waaierstadKort.pdf